

"פרשנות התורה"

חסר מבוא לפרשנות התורה ואופן מסירתה במסורת הקהילה.

פירוש הפסוק "כי אישה כושית לקח"

"וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח" (ספר במדבר, פרק י"ב, פסוק א').
כיצד פרשו ביתא ישראל פסוק זה ומהו ההבדל בין מסורתם לפירוש חז"ל לפסוק?

העמדות:

- 1. ישנו הבדל בין פשט התורה למסורת חז"ל:**
פשט התורה – "כוש" מורה על מוצאה של אשת משה מבנות כוש. אין בביטוי "כוש" משמעות גנאי או משמעות רבה לפרשייה.
מסורת חז"ל – אשת מורה היא ציפורה מבנות כנען ולא מבנות "כוש". "כוש" מורה על יופייה ולא על מוצאה של אשת משה.
- 2. מסורת חז"ל "כוש" הוא שם גנאי.**
הרב יואל מפרש שגנאי זה אינו אלא כלפי משה, המתייחס לאשתו המדיינית כאישה כושית בגלל מדרגת נבואתו. יש אומרים שהגנאי כלפי משה הינו בלקיחת אישה מעם זר. לדעת יפת בן עלי הקראי אותו ציטט ראב"ע (עמוס ט, ז), גנאי הכושים מתייחס להיותם חסרי-יחוס.
- 3. ישנו מחלוקת ראשונים רחבה בפירוש הביטוי והפרשה (מצורף מקורות מהראשונים)**
- 4. אתיופיה וכוש אינם זהים במוצאם, שפתם, צבע עורם.**
בשיח הישראלי חשוב לזכור שיהודי אתיופיה הינם בני אברהם יצחק ויעקוב ולא כוש או אתיופיה, ועליהם נאמר "שחור לבן הכל בידי שמים הוא אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמיים את זו מסר בידו של האדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמיים" (רש"י "הכל בידי שמים" - ברכות לג:)

דעה 1:

יקהת רוזן

אינני יודע את פרשנות העדה לעניין זה. הגיוני שעל דרך הפשט כדרכם. מכל מקום אכתוב את מה שאני כן יודע:
על דרך הפשט: "כושית" פירושי מבני כוש (כוש הוא שמו אחד מבני חם בן נוח), וזה אומר שמרים אמרה משהו, שלא כתוב מהו, בנושא אשתו של משה.
השימוש במושג "כוש" כשם גנאי לכהן העור הוא מאוחר הרבה יותר, ונובע מתחושת העליונות שחשו האירופים הלבנים על פני לאומים אחרים. ברור ששימוש כזה במושג כושי לא היה קיים בתנ"ך. ולפי זה הפרט של המוצא של אשתו של משה הוא פרט חסר משמעות בסיפור עצמו.
על דרך הדרש: מדובר על אותה ציפורה שאנחנו מכירים מתחילת ספר שמות. לכאורה היא מבנות מדיין ולא מבנות כוש, אבל כונתה "כושית" כביטוי ליופי (עיין ברש"י במקום)

שאלה: יעקוב דסטא

שבוע טוב, אבל תמקד יותר את השאלה שלך, אתה מתכוון בעניין האישה הכושית, או בכל הסיפור בדיבור הרע כלפי משה רבנו ע"ה?

תשובה: בנימין

כן הכוונה בעניין האישה הכושית מה הפירוש המקובל שנתנו על הפסוק הזה וכמובן גם מה דעת חז"ל מה הכוונה אישה כושית

1. דעה 2: לפי מסורת חז"ל "כוש" הוא שם גנאי. (יוסי זיו)

עם כל הצער והמבוכה שבדבר
צריך להודות באמת;
במחשבת חז"ל 'כוש' הוא שם גנאי.
כך למשל בתוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק ב הלכה ג:
'שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח
נקבות יולדת זכרים
כעורין יולדת נאין
שחורין יולדת לבנים
קצרין יולדת ארוכין
אחד אחד יולדת שניים'.
וכיוצא בזה במקורות רבים.
ועל זה ראוי לומר 'נשתנו הטבעים'.
ראו את ספרו של פרופ' אברהם מלמד:

הכושי כ"אחר" בהיסטוריה של המחשבה היהודית.
ראו בקישור:

[62=https://press2.haifa.ac.il/?p](https://press2.haifa.ac.il/?p=62)

תמיכה - הרב יואל בן נון

צר לי אבל הגנאי בפרשיית מרים מול משה היה כלפי משה שפגע במנהיגותו כנביא לדעת אחותו -
אין שם שום הקשר של פגיעה ב"אשה הכשית", אלא רק במשה ,
וטענת מרים העיקרית שגם הם נביאים מכוונת נגד משה, ועל זה יצא ה' נגדה ונענשה -
לכן, פירושם של חז"ל הוא היחיד המתאים להקשר, כלומר -
מרים טענה שמשה התייחס לצפורה כאילו היא "אשה כשית" שאפשר לקחת ואפשר
להתעלם ממנה בגלל נביאותו -
על זה ורק על זה באה תגובת ה' נגד מרים על היחס שלה לנבואת משה ולמתחייב ממנה .

תמיכה: עקיבא בלקינד

על דרך הפשט הגנאי היה בעצם זה שלקח אשה כושית, והואיל ולא מפורש בתורה במקום
אחר שמשה לקח אשה כושית, מסבירה התורה כאן כי אשה כושית לקח, (וכנראה התורה לא
כותבת את זה בתור סיפור בפנ"ע או כהקדמה לסיפור מרים- מפני כבודו של משה, אלא
התורה מספרת את דיבורה של מרים וכדי שנבין אותו, כביכול מוכרחת היא לומר לנו שאשה
כושית לקח),

הגנאי בלקיחת הכושית לפי הפשט היא העצם זה שהיא מעם אחר כך נראה לי ולא דוקא
בגלל היותה כושית

תמיכה: (יעקוב גונצ'ל)

אין פרשנות אלא בפשט. עניינו של מדרש אינו פרשנות, אלא רובד נוסף שהקשר שלו לפשט
יכול להיות קלוש עד לא קיים לעיתים.
בנוסח שאצלנו - אשה כושית - מתורגם כאשה אתיופית. כמו שבכל מקום "כוש" מתורגם
כ"אתיופיה".

באשר לדברים של יקהת -
יפה כתבת בתחילה שכושית פירושי מבנות כוש, בנו של חם. מצד שני, כתבת שמוצאה של
אשתו של משה הוא פרט שולי, היות
שהתנ"ך לא נגוע בגזענות, אלא שאין זה כל כך פשט. הכתוב מדגיש את מוצאה הכושי של
אשת משה ולא סביר שדברי מרים לא
היו קשורים למוצאה. "ותדבר מרים ואהרן על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה
כושית לקח". על אודות האישה הכושית"
אינו ביטוי מצוי כל כך בתנ"ך וסביר שהוא בא לציין שדברי מרים היו קשורים במוצאה ואם
בזה לא די, הוסיף הכתוב וציין "כי אשה
כושית לקח". הפרשנות שדברי מרים לא היו קשורים למוצאה הכושי של אשת משה -
קלושה.

והיות שאכן לא נראה שהתנ"ך מייחס לכושים נחיתות כלשהי, נראים דבריו של "דעת זקנים"
שמפרש שדבריה של מרים כוונתו בהחלט
נגד מוצאה של האישה הכושית - היא מלכת כוש (והא לנו גם דרש שהוא בבחינת פשט)
והביקורת של מרים היתה, שאל לו משה להתגאות ולשאת בת מלוכה נוכרית, בזמן
שבנות ישראל בנמצא. הפרשנות הזו סותמת יפה את כל הפרצות בפרשנויות האחרות וגם
תואמת את רוח הדברים בהמשך הפרשה
הסתומה הזו (כמו מה טעם יש לציין פתאום את ענוותנותו הגדולה של משה).

באשר להיות הביטוי **כושי** ביטוי גנאי, אולי אין לו מקורות בתנ"ך, אך הוא נטוע היטב כבר בימיו ובמקומו של רש"י (אני מניח שלא לכך התכוונת כשהטלת את האשמה באירופאים), אבל מי שדק בלשונו של רש"י, ברור לו שלשיטתו של רש"י כל קשר בין כושי ליופי הינו מקרי בהחלט ואיפכא מסתברא - כושי הינו מקבילה לכיעור.

כדברי רש"י שם - "על שם נזיה נקראת **כושית**, כאדם הקורא את בנו נאה **כושי**, כדי שלא תשלוט בו **עין רעה**". הוי אומר, אין אדם קורא לבנו הנאה - נאה, אלא קוראו מכוער ובמילים אחרות - כושי. זאת למה - כדי שלא תשלוט בו עין רעה. הרי אם כן - כושי = סמל הכיעור.

ואם בזה לא השתכנענו הרי לנו רש"י מפורש במקום אחר, כאשר יורד אברהם למצרים ומבקש להציל את שרה מידי המצרים, מסביר רש"י את מניעיו של אברהם וקובע "ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את (כפשוטו - לא כושית) ועכשיו אנחנו באים בין **אנשים שחורים ומכוערים**, **אחיהם של כושים**, ולא הורגלו באישה יפה". הא לנו לשיטתו של רש"י שהמצרים הינם אנשים שחורים ומכוערים ואין ביניהם כל אשה יפה. על אחת כמה וכמה הכושים, ששחורים כפליים ואפשר להסיק - מכוערים כפליים.

אם היתה אשת משה כושית - בהכרח לשיטתו של רש"י, היא היתה מכוערת. ובכל זאת קשה, שהרי מדיינים ומצרים שחורים פחות או יותר באותה המידה, כך שקשה על רש"י שמחזיק שאשת משה היא מדיינית מחד ויפה מראה מאידך.

נמצאנו למדים שאולי בזמן התנ"ך כושי לא היה כינוי גנאי ולדברי דעת זקנים היו הכושים אנשי מעלה (בהתאם לכוחה הפוליטי, צבאי כלכלי של כוש בימי התנ"ך), אך מימי רש"י ועד ימינו לא קמה לנו הכושים עדנה.

תשובה - יקתה רוזן

ברור שגם בתנ"ך וגם בלשון רש"י כושי אינו מילת גנאי אלא כינוי לבן כוש (בנו של האדם שנקרא כוש).

הכותב הנכבד שלפניי, יעקב גונצ'ל, בוודאי אינו בן כוש אלא בן אברהם יצחק ויעקב... בהחלט יתכן שהאדם הלבן ראה במראהו של הכושי (שוב - אדם מבני בניו של כוש) מראה כעור, אך המילה כושי כשלעצמה לא שימשה מילת גנאי. (ואגב לגבי המראה ה"כעור" סביר שגם להיפך - כי אידיאל היופי הוא הדבר הכי סובייקטיבי שיש, ולכן בסביבה שבהם אין שום אדם לבן ופתאום נולד אחד כזה זה נראה מוזר ומשונה)

עמדה 3:

ישנה מחלוקת ראשונים רחבה בפירוש הביטוי והפרשה (אורי זיו)

ברשותכם רק אציין עוד כמה מקורות שנראים לי רלוונטיים לקבוצה בכלל ולדיון הזה בפרט:

(1) [רשב"ם על במדבר יב](#) (ראשונים)
(א). הכושיית: שהיא ממשפחת חם:

כי אשה כושיית לקח: כדכתיב בדברי הימים דמשה רבינו שמלך בארץ כוש ארבעים שנה ולקח מלכה אחת ולא שכב עמה כמו שכתוב שם והם לא ידעו כשדיברו בו שלא נזקק לה, זהו עיקר פשוטו, שאם בשביל ציפורה דיברו מה צורך לפרש כי אשה כושיית לקח, וכי עד עתה לא ידענו כי ציפורה מדיינית היא, ועוד תשובה כי לו היתה כושיית כי כוש מבני חם הוא ומדיין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם:

(2) [ראב"ע על שמות ב כב](#) (ראשונים)

וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גִּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה

ותלד. כי אמר. משה. וזאת צפורה היא האשה הכושיית אשר אמר. ואשר כתוב בדברי הימים דמשה אל תאמן. וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה. וככה ספר זרובבל. וגם ספר אלדד הדני ודומה להם:

(3) [ראב"ע על במדבר יב א](#) (ראשונים)

וטעם ותדבר. עם ב"ת דרך גג אי כמו וידבר העם בא-להים גם ימצא לשבח גם בדרך נבואה. יש אומרים כי משה מלך על כוש ולקח כושיית. והמתרגם אמר שפירתא וטעמו לשון כבוד כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן גם אנחנו נקרא העור סגי נהור. והנה לא יתכן שנקרא שם שהוא לשבח להפכו לגנאי. ויש אומרים כי כוש בן ימיני הוא שאול וכן הלא כבני כושיים וכבר פירשתיו. והישר בעיני שזו הכושיית היא צפורה כי היא מדינית ומדינים הם ישמעאלים והם דרים באהלים וכן כתוב ירגזון יריעות ארץ מדין ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל וצפורה היתה שחורה ודומה לכושיית:

(4) [תרגום השבעים במדבר יב א](#) (תרגום ה70)

KAI ἐλάλησε Μαρίας καὶ Ἀαρὼν κατὰ Μωυσῆ, ἕνεκεν τῆς γυναικὸς τῆς Αἰθιοπίσσης ἣν ἔλαβε Μωυσῆς, ὅτι γυναῖκα Αἰθιοπίσσαν ἔλαβε,

[תרגום גוגל:](#)

וידברו מרים ואהרן על משה, מפני האתיופית אשר לקח משה, כי לקח אשה אתיופית.

תמכיה: מאיר בר אילן

יפת בן עלי הקראי

דומה כי הפירוש הנכון ביחס לכושי אמר יפת בן עלי הקראי אותו ציטט ראב"ע (עמוס ט, ז), ולפיו הכושים הם חסרי-ייוחוס. לאור זאת, יובן חטאה של מרים בדרך השונה מדברי חז"ל דרך אגב, הנשיא אובמה אינו יודע מי היה סבו הכושי, אך הגנאולוגיה של אימו הלבנה מגיעה 250 שנה אחורנית [בביקורו בגרמניה הראו לו את שורשי משפחת-אימו]. דומה כי ראוי עתה לבחון את יחסם של ביתא-ישראל אל הייוחוס המשפחתי [אשר לפי הידוע לי, אדם אמור לדעת את משפחתו 7 דורות אחורה].

דעה 5: אתיופיה וכוש שונים, בשפה, במוצא, ובמראה. (הרב יואל בן נון)

מעל לדין ב"אשה כשית" שלקח משה מרחף לו 'ענן' שאני מזהה בו טעות יסודית ביחס לאתיופיה ול'ביתא ישראל' שעלו ובאו מאתיופיה ברוך השם - "כוש" במקרא הוא בדרך כלל מבני חם, ואילו השפה האתיופית היא שמית וגם התרבות האתיופית איננה דומה כלל לארצות אפריקה - וחשוב עוד יותר - האתיופים נחשבים באפריקה 'השחורה' לבהירי עור, וכך הם נראים - לאמיתו של דבר כולנו חומים - יש חום בהיר ויש חום כהה - אין אצלנו לבנים כשלג ולא שחורים כלילה, וכדברי רבי עקיבא: "אשריכם ישראל, לא שחורים ולא לבנים אלא הרי הם כאשכנז" (=חום) - ברוך השם מקבץ נדחי ישראל מכל קצות העולם, חומים בהירים וחומים כהים - ובעוד דור או שניים, עם חתונות נפלאות, ההבדלים בין גווי החום כבר לא יהיו משמעותיים כלל.

תמיכה: ליאור Golgher

במחילה, אני לא בטוח שהזיהוי שנעשה כאן בין 'כוש' המקראית לבין אתיופיה המודרנית מדויק, ויותר מכך בין האישה הכושית של משה לבין יהודי אתיופיה.

תרגום השבעים אמנם עושה שימוש במילה Αἰθίοπες (אתיופיססאן כמדומני), והמונח היווני התגלגל ברבות השנים לשמה הלטיני של אתיופיה. יחד עם זאת, 'כוש' המקראית חופפת כנראה לממלכת כוש ההיסטורית, ששכנה בארץ נוביה ועיר בירתה היא מרואה. נוביה השתרעה מח'רטום שבמפגש הפישון והגיחון (הנילוס הכחול והלבן) בדרום ועד אסואן בצפון, בעוד שבית ישראל חיו הרחק משם, בקרבת מקורות הנילוס הכחול. אני מניח שתושביה דיברו שפות כושיות או נילו-סהריות, בניגוד לבית ישראל, לאמהרה ולתגרה הדוברים בעיקר בשפות שמיות.

לטענת מספר חוקרים (בדובסקי, רוזן, קפלן), עמי צפון אתיופיה לרבות יהודי אתיופיה החשיבו את עצמם אדומים או חומים, ואת העמים השחורים לעובדי אלילים שמותר לשעבד (ראו שנקלה ועמוד 537 במאמר המצורף). בין אם זה נכון ובין אם לאו, יש מגוון עצום של קבוצות אתניות באתיופיה בפרט ובמזרח אפריקה ככלל.

ואפילו מההיבט השטחי עד גיחוך של גוון עור, בבית כנסת של עולים מאתיופיה אפשר להיתקל במגוון רחב של גווי עור בין המתפללים, שאינו מעיד כמובן דבר על מוצאם או על טוהר הגזע שלהם, רחמנא ליצלן.

אורי זיו (תשובה ליחס בין אתיופיה לכוש)

הדיון עסק בשאלה פרשנית של מילה בתורה ולכן ציטטתי מקורות נוספים (רשב"ם, ראב"ע תרגום השבעים) שיש בהם כיווני פרשנות שונים ואף מנוגדים שלא צוינו לפני כן בדיון.

הדגשתי את המילה Αἰθίοπες אך ורק על מנת להקל על חברי הקבוצה שאינם שולטים ביוונית (ואני ביניהם).

היוונים של היום אינם היוונים של פעם. ולא המצרים. ולא התימנים. ולא האשכנזים. למרות שכל השמות של הלאומים הללו מופיעים במקרא. ברור לחלוטין שכל ניסיון לקבוע זהות אתנית בצורה כזאת הוא שגוי מיסודו. ככתוב: דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת.

יעקוב דסטה - היחס בין אתיופיה לכוש

ראשית, לכא' הפירוש המקובל והפשוט הוא כמ"ש רש"י על המקום, וכידוע שרש"י המפרש הראשי על פי רוב היה בקו מנחה "שלא באתי אלא לפשוטו של מקרא" וכמו שהזכירו פה וכן רוב המפרשים שציפורה לא הייתה מצאצאי כוש אלא מדינית ובא ללמד שהייתה נאה ביופיה ובמעשיה. ע"ש. מלבד מהאבן עזרא שהזכירו שהוא למד שגם היא הייתה במראה דומה לבני כושיים.

אך לא אכחד שנגעת בנקודה מאוד רגישה שהביאה את רוב החברים כאן לדון ביחס של התורה וחכמיה לצאצאי כוש, ומימלא גם בהשוואה לבני הקהילה שאת גלותם עברו ביבשת זו מבית ראשון.

אז בעניין זה אני נמנע מלדבר וכ"ש לכתוב בשל הרגישות בדבר שלא תצא תקלה מתחת ידי אע"פ שיש באמתתתי מקום גדול לעיין בסוגיה זו ועוד חזון למועד.

מ"מ בהשקפה ראשונה הרשות ניתנת להאמר שאומנם מחד גיסא ולאמיתו של דבר כמ"ש יוסי זיו הנ"ל **שניכר במחשבת חז"ל בהרבה מקורות שבני הכושיים** היו לגנאי כפי שסיים רש"י שאדם היה קורא לבנו שהוא נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין הרע. כ"כ. וזה כהמשך לפירושו בחומש בראשית פרק יב' פס' יא' לפי פשוטו של מקרא (מלבד שהוא צוין גם כהדגש למקום מושבותם) השחורים אחיהם של כושים אינם מורגלים בנשים יפות ונאות. ע"ש. וכמו"כ כעם ארור להבדיל מישראל שהיו ברוכים כמוכח מאליעזר עבד אברהם אבינו ראו חומש בראשית פרק כד' פס' לא' בפרש"י ושפתי חכמים. כמובן שאין בזה כדי לבזותם ורק בכדי לשמור על מעמדם של ישראל "כממלכת כהנים וגוי קדוש"

אך **מאידך גיסא אין קשר בינם לבין אבות אבותינו ולא כלום ואכמ"ל** (מלבד כל אותם שחיפשו דרך קלה להטיל מום ביהדותנו אז העלו קשרים בינינו), ורק אחרי עלותינו לארה"ק, וקשיי הקליטה בתוך החברה היהודית כהשחומים/שחורים ביותר הם שגורמים לנו את הההרגש והשייכות לבני הכושיים שאת זה ודאי צריך להוקיע.

ודיינו שכך גזרה חכמתו יתברך ומאמינים בני מאמינים שהכל מידי שמיים, ושבני הקהילה הוגלו לכוש בכלל ולחבש/אתיופיה בפרט,

והיום תהילות לאל עליון זכינו לעלות לארה"ק כבתחילה וכאחד שבטי ישראל לאתחלתא של גאולה, ואל לנו להכניס את הגלות הזאת לארה"ק ולערבב אותה עם הגאולה בכך שאנו חשים את עצמם אפ' ברמז כל שהוא הקשורים לצאצאי כוש או צאצאי חבש/אתיופיה רק בגלל שעברנו את גלותינו בארצותם.

ונקנח בדברי חז"ל הקדושים בגמרא ברכות לג עמ' ב', שהכל מידי שמיים חוץ מיראת שמיים, ופרש"י ד"ה "מידי שמיים" וזל"ק: "כל הבא על האדם בידי הקב"ה הוא כגון ארוך קצר עני עשיר חכם שוטה שחור לבן הכל בידי שמים הוא אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמיים את זו מסר בידו של האדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמיים. עכ"ל"ק. הא למדנו שאין זה מענינו משום שזה מידי שמיים (הן ממכת השמש הן מלידה) ולא בידינו הדבר, משא"כ היראת שמיים וכמ"ש בפ' עקב מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה וכו'. ואכמ"ל, ה' יזכנו אכ"י.